

Els catalans que durant el segle XIX van marxar del Principat cercant una vida millor van escollir principalment Cuba com a destinació. El gran moment que vivia l'illa caribenca, gràcies a l'explotació de la canya de sucre, va permetre a uns quants emigrants de fer una gran fortuna.

“**Q**uien fuera blanco, aunque fuese catalán”, deia una dita cubana, atribuïda als esclaus negres que foren transportats a l'illa per treballar a les plantacions de canya de sucre; una expressió que, per una banda, indica que molts dels catalans que van fer *les Amèriques* no sempre van ocupar un lloc privilegiat en l'escalafó social; i, d'una altra, mostra també el menyspreu que els esclaus sentien contra aquells qui, en molts casos, eren els seus explotadors. Cuba, de fet, fou la principal destinació de molts catalans, la gran majoria de procedència humil, que van deixar el Principat, sobretot al llarg de la primera meitat del segle XIX, per buscar fortuna a l'altra banda de l'Atlàntic.

No obstant això, les migracions catalanes cap a Amèrica tenien l'origen molts anys abans, en concret, a l'expansió econòmica que visqué el Principat a partir de la segona meitat del segle XVIII. En aquest sentit, tot i que la presència de catalans en terres americanes ja es detecta des de final del segle XV, arran dels primers viatges de Cristòfor Colom, el monopoli que el regne de Castella havia exercit sobre el descobriment d'Amèrica havia frenat l'emigració dels catalans cap a aquest continent. Alguns estudis assenyalen que durant el segle XVI l'emigració catalana cap a Amèrica no va significar mai gaire més d'un 1% del total de la procedent del conjunt dels territoris peninsulars de la monarquia hispànica. Així mateix, al llarg del segle següent, els catalans no van poder participar del negoci que ofería l'obertura d'aquell gran nou mercat, bé per la prohibició expressa que tenien de comerciar-hi directament, bé perquè la situació econòmica catalana, després de guerres importants com les de Separació i de Successió, no ho permetia.

Fer fortuna al país del sucre

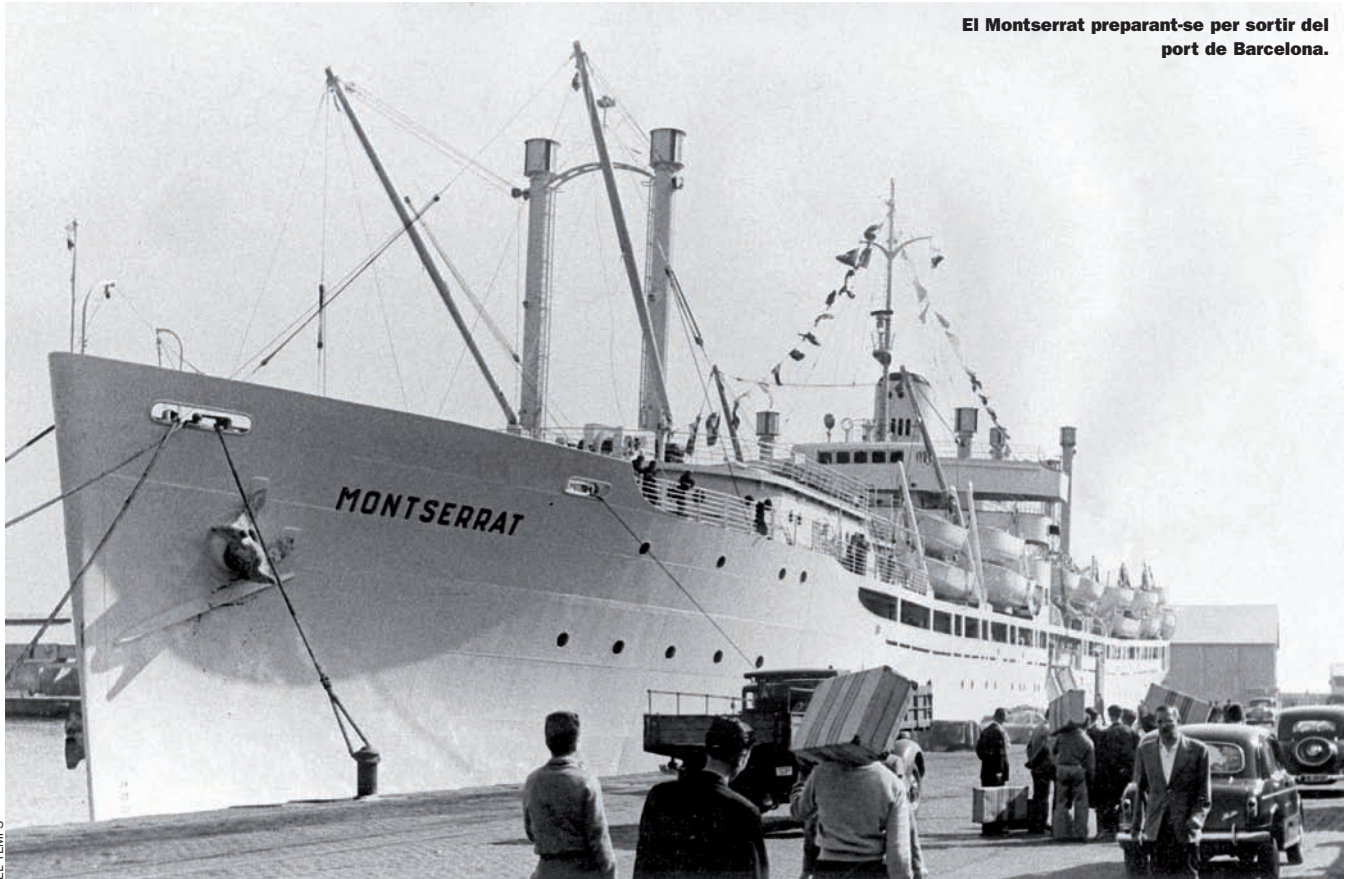
Tanmateix, durant el regnat de Carles III, a partir del 1759, la situació va canviar. Aquest monarca va impulsar tot un seguit de mesures liberalitzadores que van obrir les portes dels catalans al comerç amb les colònies americanes. Llavors, un gran nombre de catalans van anar-se'n a viure al continent americà, i dirigiren les passes cap a països de parla hispana com ara l'Argentina i Xile, però sobretot cap a les colònies de les Antilles, entre les quals les illes de Puerto Rico i de Cuba en foren les principals receptores. De fet, l'arribada de catalans a Cuba es va escaure en un moment –com ha assenyalat l'historiador Oriol Junqueras al llibre *Els catalans i Cuba*– en què l'economia de l'illa vivia un creixement espectacular, l'època de l'anomenada “dansa dels milions”, encoratjada, sobretot, per la implantació a gran escala del conreu de la canya de sucre. Cuba, d'aquesta manera, es va convertir ben aviat en la destinació d'un bon grapat de catalans, valents i emprenedors, que hi van veure una oportunitat per guanyar-se la vida. Tal com assenyala Junqueras, “si a final del segle XVIII Catalunya i Cuba es varen trobar, és perquè eren les dues zones econòmicament més dinàmiques de tota la monarquia espanyola. Cuba i Catalunya constituïen les dues puntes de llança de la modernització agrària i industrial”.

Raons de pes. A banda d'això, com ha explicat el cubà José Joaquín Moreno al llibre *La petjada dels catalans a Cuba*, hi havia més raons de fons que van motivar l'èxode català cap al Carib a final del segle XVIII i principi del XIX. En primer lloc, segons aquest historiador, l'emigració catalana cap a Amèrica responia a la dinàmica de moviments migratoris peninsulars que es va intensificar entre els anys 1800 i 1840, a conseqüència de les convulsions polítiques i socials que es van produir a Espanya al llarg d'aquest període. En vista d'aquesta situació, l'atractiu que ofería Cuba, amb un creixement econòmic vertiginós, afegit al fet que els cubans no mostraven recel a l'arribada d'immigrants procedents de la península, va convertir l'illa en una de les principals destinacions dels catalans. A això, segons Moreno, hi va contribuir també una campanya oficial de foment de la immigració, en què s'oferien avantatges a aquells qui estiguessin disposats a pagar-los el viatge amb vaixell. D'aquesta manera, durant la primera meitat del segle XIX, en el moment culminant de l'emigració catalana cap a Amèrica, un 65% de la gent que marxava del Principat anà a Cuba.

La majoria dels catalans que emigraven a Cuba eren joves d'una edat compresa entre 10 anys i 25. Això, respon principalment al fet que la vida al Carib exigia per als nousvinguts, no acostumats al clima tropical, una fortalesa física considerable. De fet, dels estudis elaborats per un altre historiador cubà eminent, Manuel Moreno Fraguinals, pare de José Joaquín Moreno, es desprèn que durant els primers mesos posteriors a l'arribada, entre un 2% i un 5% dels emigrants morien a conseqüència de les malalties tropicals; el percentatge augmentava considerablement si els immigrants hi arribaven a la temporada de pluja.

Pel que fa als oficis, la majoria dels catalans que emigraren a Cuba eren comerciants, com indica un estudi elaborat per César Yáñez, segons el qual el 77,1% dels catalans que van partir del port de Sant Feliu de Guíxols entre el 1824 i el 1834 –dels quals un 69,8% s'adreçaven a Cuba– es declaraven comerciants o dedicats a

El Montserrat preparant-se per sortir del port de Barcelona.

les activitats marítimes. Segons dades d'aquest mateix investigador, al llarg de la primera meitat del segle XIX un total de 4.770 catalans van marxar cap a Amèrica des dels principals ports catalans, entre els quals es destaca el de Barcelona, amb 2.539 persones embarcades, seguit del de Sant Feliu de Guíxols, amb 1.568. A continuació, i amb quantitats molt inferiors, hi ha els ports d'Arenys de Mar, Sitges i Vilanova i la Geltrú.

Ascens social. Alguns dels catalans que emigraren a Cuba a final del segle XVIII i principi del XIX van assolir ràpidament un estatus social i econòmic que no haurien ni somiat quan eren al Principat. En molt poc temps, els nous vinguts van bastir una important xarxa comercial a les principals ciutats, l'Havana i Santiago de Cuba, però també, no gaires anys després, ja es trobaven establerts en unes altres ciutats amb ports importants, com Matanzas o Cienfuegos. La millora econòmica, a més, els va donar l'oportunitat d'ascendir socialment, fins al punt que els catalans més

emprenedors ben aviat van constituir un sector social amb característiques molt pròpies. D'aquesta manera, es va començar a estendre la llegenda de l'existència d'uns homes vinguts de Catalunya, que, partint del no-res però amb gran sacrifici, havien aplegat immenses fortunes en uns pocs anys. Alguns cronistes de l'època, com ha recollit José Joaquín Moreno, varen destacar la presència dels catalans a Cuba. Així, en aquells anys, la comtessa de Merlin escrivia: "[L'Havana] es compon en la major part de catalans que, arribats sense patrimoni a l'illa, acaben fent-hi grans fortunes." Al seu torn, el viatger nord-americà John G. Wundermann deia dels catalans: "Componen una classe industriosa, astuta i econòmica, i han rebut, potser a conseqüència d'aquestes qualitats, l'apel·latiu de *jueus espanyols*." Segons el testimoni d'aquest cronista, que visqué a Cuba a mitjan segle XIX, una gran part del comerç i de tota la riquesa de l'illa estava en mans de catalans.

Però a més a més la presència dels catalans a Cuba va transcendir l'àm-

bit econòmic-social i es va endinsar també en el terreny de la política. Així, el 1840 un grup de catalans fundava a l'Havana la Sociedad de Beneficiencia de Naturales de Cataluña, una entitat que es coneixia popularment amb el nom del *partit català*, perquè, com diu José Joaquín Moreno, es va convertir en una associació amb molta influència política i capacitat de pressió.

Això no obstant, a partir de la segona meitat del segle XIX van començar els problemes per al comerç català amb l'illa caribenca, sobretot com a conseqüència de la primera guerra de Cuba, que va tenir lloc entre el 1868 i 1878, però també de resultes de la desaparició del negoci dels esclaus, un factor que havia contribuït en gran mesura a l'enriquiment de nombrosos catalans. El somni dels catalans a Cuba acabà definitivament amb la pèrdua d'aquesta colònia, com a resultat de la derrota de l'exèrcit espanyol enfront dels Estats Units el 1898.

Xevi Camprubí